

Bir yabancı gözile İSTANBUL'UN SURLARI

II

Prof. O. Davies

Kulelerin çoğu ya dörtgen veya sekizgen şekilde idi. Çatıları kubbe yahut tonozla örtülmüştü. İç-sur arasına mas-sif kemerlerle yaklaşan zemin katları, zaman zaman bitişik bahçe sahipleri tarafından depo olarak kullanılmıştır. Pencerelerini «dış-sur» örttüğü için, dış sur teslim olmadıkça, bu zemin katların askeri bakımdan önemleri azdı. Mamafih, bunlar, askerî malzeme depoları veya kışla vazifesini görmeleri bakımından önemli idiler. Bazı kulelerden iç ve dış-sur arasındaki sahaya açılan kapılar vardı. Dış-sur arasında olan bu sahanın, —dış duvar boyunca irtibatı kolaylaştırma ödevi bir tarafa— pek fazla askerî kıymeti haiz olmadığı anlaşılmaktadır. Sulh zamanında, bir geçit yeri bırakıldıktan sonra, bu gün olduğu gibi, iki sur arasındaki sahada ekim yapılmasına müsaade verilmiş olduğu tahmin edilebilir.

Kulelerin üst katları tamamen askerî idi ve muhafızların oturma daireleri burada bulunurdu. Dar pencereleri, nişan alıp atabilecek kadar dış surun üzerinden yüksek idi. Bu kulelerin, bu gün olduklarından çok daha iyi ve rahat bir durum arzettikleri zannedilmektedir; şimdi kaba görünen duvarların, o zamanlar, sıva ile kaplı bulunduğu ve bu sıvanın üzerini zengin renkli fresklerle süslediği anlaşılmaktadır.

Kule çatılarına sur boyunca, «dolaşma-yeri»nden yer yer merdivenler çıkmakta idi. Bunların üzerinde nöbetçiler bulunuyordu. Belki muhasara zamanla-

rında kulelere, topçular da çıkarılmıştır. Yapılarının daha az dayanıklı olması yüzünden, kuleler, iç-surdan daha çok hasara uğramışlardır. Mamafih bunların, muhasara edenler tarafından ciddi hasara uğratılmış oldukları meselesi de bir cihetten şüpheyi uyandırır. Bu tahribatın sebepleri arasında İstanbul'un zaman zaman geçirmiş olduğu zelzeleleri de hatırlamak icap eder. Kulelerin bazılarında, bunları yeniden yaptırmış olan İmparatorların hatıraları anılan kitabeler vardır. Bazı kulelerde yapılmış olan tamirat o kadar karışıktır ki, orijinal şekli ile yapılan restorasyon serisini tespit eyliyebilmek son derece güçtür. Birinci katları olmıyan ve bazen de çatı izleri dahi bulunmıyan kulelerin ise, oldukça geç zamanlarda yeniden inşa ettirildikleri anlaşılmaktadır.

«Dış-sur», «iç-sur» dan bir kaç yıl sonra yaptırılmıştı ve daha dayanıklı işçiliği vardı. Bu -dış-sur boyunca, şekilleri az çok değişiklik gösteren kazamatlar bulunuyordu. Bunların hepsinin aynı inşa devresine ait oldukları farkedilebilir. Suru müdafaa eden askerler, kazamatlarda mevzi alıyorlardı. Geleneğe göre bu askerier içeriye kilitlenmekte ve bu suretle de ister istemez muharebe etmek zorunda kalmakta idiler. Dış-sur, bilhassa İstanbul'un nihaî surette zaptından önceki devrede geniş mikyasta tamir görmüştü; ve binnetice de gediklerin çoğu tikanmış veya ortadan kaldırılmıştı.

«Dış-sur» hattına aynı zamanda kü-

çük kuleler eklenmiştir. Bunlar geniş ölçüde tamir edilmişlerdir. Fakat şimdi şekillerinde bunların iki katlı ve düz çatılı olduklarını, bir dereceye kadar tayin edebilmekteyiz. Topçu ve piyade bu dış-sur —kuleleri— çatılarına sığabiliyordu. Zemin kata iç taraftan geçilemezdi; bazı yerlerde bu zemin katın dışarıya açılan bir kapısı vardı. «İç-sur» kulelerinin zemin katları gibi, bunların da mahallî arsa sahipleri tarafından depo olarak kullanılmış oldukları anlaşılmaktadır. Hendeğin kazılmasından önce, dış-sur kulelerine düşmanın yaklaşması mümkün idi.

Theodosios suru'nun en önemli mimarî şekillerinden biri de kapılarıdır. Sur kapılarının iki tipte oldukları anlaşılıyor: Daha geniş olan ve kuvvetli surette tahkim edilmiş kapılar, ve hususî tahkimatı olmayan küçük kapılar. Küçük kapıların nasıl emniyet altına alındıkları malûmumuz değildir; bu küçük kapıların —büyük kapılar gibi— «Hendeğin» ne köprülerle veya portatif köprülerle bağlı olup olmadıkları tahminleri de kat'i değildir. Küçük kapıların, askerî kapı olarak kullanıldıkları söylenirdi; bu gün, bunların, mahallî gidış geliş kolaylaştırma için yapıldıkları zannedilmektedir.

«Esas kapı»ların yanları büyük kulelerle kuvvetlendirilmişti. Böylelikle dış ve iç sur kapıları arasında, etrafı çevrili «Kapı sahaları» kurulmuş oluyordu. Bunun için dış sur kapısından girebilen bir kimse, üst cenahlarından gelen ön ve arka ateşle karşılanıyordu. Bu «Avlu-Kapı» tipi, Theodosios devrinden evvel inkişaf eylemiş olup örneğine Roma'da da tesadüf edilir. Bu tip kapıların müdafaaya elverişlilikleri besbellidir. Uzun zaman, Ortaçağ kalelerinde de kullanılmışlardır.

Kendisini bu güne kadar en iyi bir surette muhafaza etmiş olan kapılardan biri, —üzerinde birkaç kitabe bulunan—

«Mevlehane Kapısı»dır. Bu kitabelerden biri, «Mevlehane Kapısı»nın büyük bir kısmının Theodosios devrinde yapıldığını göstermektedir. «Mevlehane Kapısı» muntazam mustatilî olup her iki uc köşelerinde destekçelerle sağlamlaştırılmış bir kapı üstü taşı vardır.

Bu taş tek parça idi. Üzerinde de tuğladan yapılmış kemer, monolit tuğla kemer arasında yazılı bir levha vardı. Bu terkip tarzı ilk Bizans devrinin bir çok kapı ve pencerelerine tipik bir örnek olmuştur. Theodosios devrinin hususî bir eseri olduğu iddia edilen bir kapı da surların Marmara nihayetinin yakınındaki kapıdır. Bu kapının sadece, üstü monogramlı bir kemeri vardır. Yine bu kapı Marmara Denizi boyunca surların döndüğünü işaret eden ve bütün tahkimat hattının en büyük ve önemli kulelerinden biriyle cenahlanmaktadır. Zannedildiğine göre, bu kapı surlara değil iç ve dış sur arasındaki küçük bir limana açılmakta idi. Bu gün sahada bulunan fabrikalar ve yığınları arasında böyle bir limana ait iz görülmemektedir; mamafih eski seyyahlar tarafından, burada, böyle bir liman kalıntısı görülmektedir.

Söylenmiş olduğum gibi, İstanbul şehrinin tahkimatı, deniz surunun da inşası olmadan tamam addedilemezdi. Fakat Bizanslılar, denizden o kadar kuvvetli hucuma maruz kalacaklarını ümit etmedikleri için, deniz surunun o derece muhkem yapılması lüzumunu hissetmemişlerdi. Şehrin Haliç sahili kısmında ve deniz surunun dışında dar bir sahil şeridinin mevcut olduğu tahmin edilir. Bu *sur dışı* sahil şeridi zamanla ve çamur birikintileriyle gittikçe genişlemiş olsa gerektir. Bu gün bu şerid bir çok kısımlarında 50 - 100 metre geniştir. Böyle bir sahil önü şeridi, bir düşmanın karaya çıkarak hucuma geçmek için mevzi almasını temin ettiğinden bir tehlike teşkil edebilirdi. Fakat hakikatta, buhranlı zamanlarda Haliç ağzı, —bu

